

Jak je to jinde v světě**Šíření a institucionalizace buddhismu ve Francii***

EVA BRECHTOVÁ

Šíření buddhismu ve Francii plně zapadá do fenoménu pronikání tohoto náboženství do celé euroamerické civilizace. Francie se spolu s USA stala během posledních třiceti let západní zemí, kde buddhismus doznal nejrychlejšího rozvoje. Ve Francii je více než 200 center meditace. Hlavní evropské zenové dódž se nachází v Touraine, nejrozlehlejší evropský tibetský chrám je v Burgundsku (severozápadní Francie) a největší tibetský klášter na Západě v Auvergne (střední Francie). Buddhismus se stal vedle křesťanství, judaismu a islámu čtvrtým oficiálním francouzským náboženstvím. Podle informací francouzské vlády se v roce 1999 přihlásilo 53% (tj. asi 31,3 mil.) Francouzů ke katolické víře, k islámu 5 milionů osob, k protestantismu 600-700 tisíc lidí, k judaismu 600-700 tisíc. V případě buddhismu se jednalo o 600 tisíc osob. Buddhismem se zabývají francouzská média od 90. let 20. století jako společenským jevem, jeho tematika se pravidelně objevuje v mnoha nejrůznějších průzkumech veřejného mínění. Množí se odborné články a studie zkoumající tento fenomén ve vztahu ke kultuře Západu, resp. Francie. Z dějinného hlediska můžeme rozlišit dvě základní fáze působení uvedeného náboženství ve Francii, a to jeho postupné šíření a následnou institucionalizaci. Ve svém příspěvku se budu věnovat především těmto dvěma aspektům.

I.

Zájem Francouzů o Asii, její kulturu, civilizaci a náboženství se datuje od první poloviny 19. století. Zkoumání a šíření buddhismu se však tehdy týkalo jen úzké vrstvy lidí, především intelektuálů. Teprve po 2. světové válce pronikla do Evropy východní kultura v širším měřítku, nejprve přes oblibu jógy a bojových umění. První škola jógy byla v Paříži otevřena již v roce 1945, o tři roky později byla tamtéž založena samostat-

ná Západní akademie jógy. Nutno ovšem poznamenat, že se jednalo o jógu oproštěnou od vlastního náboženského rozměru, jež si získala značnou popularitu i mezi velkým počtem křesťanů. Mimoto Francouze přitahovala bojová umění (především džudo a karate), v jejich stopách se záhy objevil i japonský zen. Právě skloubení tělesného cvičení a duchovní dimenze bylo tím, co se stalo pro mnoho příznivců bojových umění atraktivní. Prohloubení zájmu o zenový buddhismus byl spojen ve Francii zejména s příchodem japonského zenového mniha Taisena Dešimaru do Paříže v roce 1967. Již o pět let později tam Dešimaru otevřel první zenové dódž (místo, kde se praktikuje zenová meditace) na francouzském území. Založil Mezinárodní zenovou asociaci (Association Zen international), která v současnosti seskupuje na osmdesát dódžů ve Francii a několik stovek po celé Evropě.

Vedle zenu si však získal srdce Francouzů také tibetský buddhismus, jehož šíření na Západě spadá do období šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Přitažlivost do té doby tajemství a mýty opředěného náboženství se zvýšila po okupaci Tibetu komunistickou Čínou a po odchodu části Tibeťanů do exilu. Byla to právě tato událost, která znamenala podstatný zlom v dějinách samotného tibetském buddhismu, jež s odchodem mnoha vysokých duchovních učitelů (lamů) začal pronikat i na Západ.

Značnou roli v šíření tibetského buddhismu ve Francii sehrály dokumentární filmy Arnauda Desjardina nazvané Poselství Tibeťanů, které byly poprvé vysílány již v roce 1966, a které vyvolaly atmosféru celkového našení buddhismem. Pro mnoho mladých lidí byly impulzem pro to, aby se vydali za „velkými učiteli“ do Indie a stali se jejich žáky. Na jejich pozvání pak někteří z těchto lamů přijeli počátkem sedmdesátých let do Francie. Velmi známý se stal region Dordogne, kde americký miliardář Bernard Benson, konvertita k buddhismu, daroval velké pozemky a domy dvěma školám tibetského buddhismu (Kagjüpě a Ňingmapě). Inicivoval tak vytvoření několika center, které se nabyly proslulosti jak pro vy-

značně tibetského buddhismu ve Francii, tak i pro další zájemce z celé Evropy.

Podle příručky nazvané Průvodce tibetským buddhismem (1998) existuje ve Francii takových center tibetského buddhismu více než stovka, sdružených do 62 asociací. Nejvýznamnější jsou: Dagpo Kagjü Ling v Dordogne (mnišská komunita), Kagjü Ling v Burgundsku (chrám Tisíců buddhů), Karma Ling v Savojsku, Institut Vadžra Jógini v kraji Midi-Pyrénées (mnišská komunita) a Institut Kagjü Vadžra Ling v Basse-Normandie. Mezi prvně založená centra patří Dagpo Kagjü Ling z roku 1974, dále společenství okolo lamy Pawo-rinpočeho a Dūdžoma-rinpočeho. Značného vřehlasu dosáhl zejména Kalu-rinpoče, který nechal vybudovat na zámku Plaige v Burgundsku vůbec první centrum, v němž se začalo praktikovat velké odloučení od světa (tzn. tři roky, tři měsíce a tři dny jsou adepti odloučení od světa). O významu Kalu-rinpočeho svědčí i počet lidí (20 – 30 tisíc), kteří u něj a pod jeho vedením přijali útočiště (významný ritualizovaný akt v buddhismu). Byl učitelem prvního lamy francouzského původu Denyse Teundroupa (Döndub). Podobný vliv získal i lama Gendün, který otevřel v Le Bost (kraj Auvergne) v roce 1984 dva kláštery – jeden pro ženy a jeden pro muže.

Spektrum buddhistických směrů a škol se ve Francii velmi rozrostlo v polovině sedmdesátých let v souvislosti s masivní vlnou uprchlíků z jihovýchodní Asie, zejména pak Vietnamců a Kambodžanů. Početně zauímají sice tyto směry celých 75 procent všech buddhistů ve Francii, pro většinu adeptů francouzského původu jsou však přitažlivější tradice zenu a tibetského buddhismu. Tato skutečnost se zřetelně odráží například v poměru k prostorům, které zauímají jednotlivé tradice ve francouzských médiích a v počtu samotných center.

Působení těchto center se rozhodně nevyčerpává pouze konáním společných meditací, pořádáním přednášek z buddhistické nauky, stážemi (od víkendových po několikátýdenní), ale jejich činnost se zaměřuje i na vydávání vlastních publikací, překládání posvátných textů, organizování náboženských slavností atd. Jejich aktivity se do

značné míry staly určitou alternativou k stávajícím náboženským proudům.

V první fázi šíření buddhismu ve Francii je charakteristická tendence pro radikální volbu: adept opouští vše, aby mohl následovat učitele. Tato náboženská praxe postupně od osmdesátých let nabývá pro většinu příznivců buddhismu umírněnější podoby. Praktikování buddhismu se stává mnohem spíše jednou z částí běžného civilního života. I z toho důvodu se buddhismus natrvalo zapsal do duchovní mapy Francie vedle ostatních náboženství.

II.

Integrace buddhismu do francouzské společnosti získává od osmdesátých let formu institucionalizace. Nejvýznamněji k tomu přispěl univerzitní profesor fyziky Jacques Martin, který v roce 1986 založil Buddhistickou unii Francie (Union bouddhiste de France – UBF), která v současnosti zahrnuje na 95 buddhistických asociací, což je asi 80% všech sečtených asociací na francouzském území. Unie se velmi brzy zařadila mezi jiné významné oficiální instituce zastupující jednotlivá státem uznaná náboženství. Jedná se například o Episkopální konferenci, Zastupující radu židovských institucí ve Francii, Protestantskou federaci ve Francii, Interepiskopální ortodoxní výbor nebo o Muslimský institut Pařížské mešity. Činnost Unie brzy dosáhla svého cíle, který si vytyčila v zakládající listině, totiž uznání buddhismu jako de facto čtvrtého oficiálního náboženství (1987).

Již v roce 1988 přidělilo Ministerstvo práce a sociálních věcí buddhistickému vyznání jeden úřednický post v CAMAC (Conseil d'Administration de la Caisse mutuelle d'assurance-maladie des cultes) a jeden v CAMAVIC (Caisse assurance-vieillesse des cultes). Jedná se o systém sociálního zabezpečení (starobní a nemocenské dávky). Vedle toho byli státem uznáni a povoleni vězeňští buddhističtí duchovní, další byli jmenováni do nemocnic a od roku 1997 začal dokonce působit jeden buddhistický „kaplan“ v armádě. Tím, že se Unii podařilo prosadit oficiální uznání buddhismu a jeho zrovnoprávnění s pozicí, kterou ve francouzské společnosti do té doby hrály pouze

křesťanství, judaismus a islám, se natrvalo proměnilo společenské vnímání buddhismu. Přestal být brán jako cosi „jiného“ a exotického, a naopak na něj začalo být pohlíženo jako na něco již trvale zakotveného, co má ve Francii své vlastní dějiny a tradici. Například od ledna 1997 má buddhismus každou neděli svoji televizní relaci „Hlasy buddhismu“ na stanici France 2. Sledovnost tohoto pořadu je až 400 tisíc diváků.

Dalším konkrétním dokladem tohoto procesu institucionalizace bylo oficiální prohlášení Vesaku za den pracovního klidu pro státní úředníky buddhistického vyznání. (Vesak slavený za květnového úplňku je nejvýznamnější buddhistický svátek, při kterém se připomíná narození, probuzení a odchod do nirvány Buddhy Šákjamuniho.) Podobného zrovnoprávnění dosáhly i některé buddhistické kláštery. Prvním z nich byla mnišská komunita Karma Dharma Čakra (v kraji Dordogne), která v roce 1988 získala stejná práva jako katolické kláštery. Statut náboženské „kongregace“ (sic!) dostalo ještě dalších pět center. Z významných společenských a kulturních akcí se pak jednalo o uspořádání prvního mezinárodního setkání překladatelů děl tibetského buddhismu do francouzského jazyka, které se uskutečnilo v červnu téhož roku. Velkou událostí se značným mezinárodním ohlasem se stalo slavnostní otevření největšího evropského chrámu tibetského buddhismu – chrámu Tisíců buddhů v Burgundsku v roce 1987.

Neméně důležitou etapou v usazení buddhismu ve francouzském prostředí je vzdělání lamů francouzského původu, kterých nyní působí již kolem dvaceti. Například lama představený centra Karma Ling v Savojsku, jednoho z největších center v Evropě, je Francouz Denys Teundroup a prezidentem Federace tibetského buddhismu je další Francouz Thierry Truillet, který přijal jméno Lodö Gjamccho.

III.

Míru rozvoje a integrace buddhismu ve Francii lze posuzovat také podle počtu lidí, kteří se hlásí k tomuto náboženství. Buddhistická unie Francie a Ministerstvo vnitra uvádějí kolem 600 000 buddhistů ve Francii. Z nich jsou dvě třetiny (tj. 450 000) bud

imigranti z jihovýchodní Asie (Laos, Vietnam, Kambodža) a Číny, nebo Francouzi asijského původu. Zbytek – 150 000 osob by tedy měli být buddhisté francouzského původu. Toto číslo je však velmi sporné, neznamená totiž, že 150 000 Francouzů konvertovalo k buddhismu. Problém takovýchto počtů spočívá jednak v tom, že údaje nezohledňují míru angažovanosti, jednak buddhistická centra neeviduují počet „přijetí útočiště“ (toto číslo by stejně nebylo příliš platné vzhledem k tomu, že mnozí francouzští adepti buddhismu pronesou formuli o přijetí útočiště několikrát – když navštíví další centrum či nového duchovního učitele).

Ve stručném nástinu této otázky se proto budu opírat o výzkum francouzského sociologa Frédéric Lenoira, který výsledky svého sedmiletého bádání představil v rozsáhlé práci *Buddhismus ve Francii* (*Bouddhisme en France*, 1999). Lenoir rozlišuje 4 kategorie Francouzů ovlivněných buddhismem: Za prvé jsou to ti, kteří prošli úplnou akulturací (naučili se např. japonsky či tibetsky nebo se stali mnichy atd.). Jedná se nanejvýše o několik stovek osob. Druhou množinu tvoří lidé hluboce zapojení, kteří praktikují denně. Přijali nejen meditační techniky, ale většinou i celou buddhistickou vizi člověka a univerza (ať už sami sebe označují za buddhisty, nebo se takovému označení brání). Tato množina obsahuje asi 12 až 15 tisíc osob. Protože Lenoir bere v potaz pouze centra zenového a tibetského buddhismu a opírá se o kritérium pravidelného docházení do centra a placení ročního příspěvku, což vyděluje osamocené praktikující, domnívají se někteří badatelé, že 15 tisíc lidí je číslo značně podhodnocené. Ve třetí skupině rozeznává Lenoir dva typy lidí „blízkých“ této duchovní tradici. Jde o ty, kteří praktikují příležitostně a přicházejí do nějakého centra pouze občas, nebo o ty, kteří praktikují buddhismus „à la carte“, tj. podle přání, osobního výběru. Jsou to většinou lidé, kteří přijali jen určité části nauky (například víru v karmu), a také ti, kteří přebírají jen některé meditační techniky, aniž by si osvojili vlastní nauku. Mezi nimi se nachází mnoho křesťanů provádějících pravidelně zenové meditace. Podle Lenoirova výzkumu této

třetí množině odpovídá 130 až 150 tisíc lidí. Poslední, čtvrtá skupina je velmi různorodá. Zahnuje lidi, které lze nazvat „sympatizanty“ – od těch, kteří se spokojují s četbou knih s buddhistickou tematikou, hlásících se k některým aspektům buddhistické filozofie, k těm, kteří cítí jistou „spřízněnost“ s buddhismem. Nepřesně vymezená a definovaná hranice této zkoumané množiny způsobuje, že různí badatelé a prameny uvádějí počty, které se ve svém určení značně liší (2 až 5 miliónů) jež lze chápat pouze jako přibližné. Příkladem může být výzkum agentury Sofres pro denník Le Figaro, ve kterém 2 miliony Francouzů odpovědělo, že buddhismus je jejich preferované náboženství.

IV.

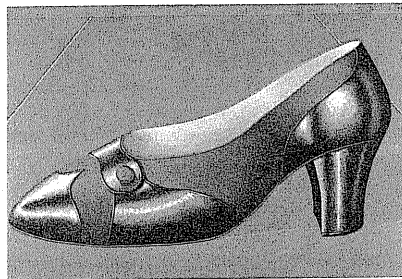
Buddhismus má ve Francii zkrátka dobrý zvuk a těší se značnému zájmu, o kterém svědčí i obrovský úspěch knih pojednávajících o buddhismu. Platí to zejména o tibetském buddhismu. Tak například dalajlamových knih vyšlo během deseti let 32 (nemluvě o opakovaných vydáních a dotiscích). Kniha Sogjala rinpočehoho Tibetská kniha o životě a smrti se stala světovým bestsellerem, jen ve Francii se jí prodalo na 230 000 výtisků. Podobný úspěch (150 000 výtisků) měla kniha rozhovorů Le Moine et le philosophe (Mnich a filozof) mezi J.-F. Revelem a jeho synem Matthieu Ricardem, buddhistickým mnichem, jenž je osobním překladatelem dalajlamy při jeho cestách do Francie.

Ze všech těchto údajů vyplývá, že buddhismus se na francouzském území již plně etabloval. Na jeho úspěšném zapojení do francouzské společnosti a jeho velké oblíbenosti u široké vrstvy francouzské populace se podílí i vývoj, kterým ve Francii a také na celém Západě prošlo samo toto náboženství. Radikální konverze, jež často znamenala naprostou integraci a vyžadovala všechn adepty čas, se postupně zmírňovala a jako taková je dnes již spíše menšinovým jevem. Pro většinu z těch, které buddhismus přitahuje, hraje hlavní roli meditace. Zajímají se především o techniky, které by jim umožnily harmonické propojení těla a ducha, spojením s psychologí a spiritualitou. Buddhismus

se pro ně stává zejména individuální, pragmatickou, pevně neohraničenou duchovní cestou, ve které prvky východní kultury již nejsou tak explicitně přítomny, a také souborem vybraných filozofických myšlenek. Tyto koncepty jsou ale někdy reinterpretovány osobitým způsobem, v některých případech i značně protichůdně k Buddhovu učení. Mnoho západanů fascinuje například reinkarnace. Podle statistických údajů v ni věří 24% všech Francouzů (a dokonce i 27% katolíků). Je však pojímána zcela v duchu přání dosažení nesmrtelnosti, ačkoli buddhistická praxe má usilovat o vyvážení se z cyklu znovuzrovnání.

V současné době se mezi francouzskými religionisty vede diskuse o tom, zda a jak se buddhismus ve Francii změnil, jakých nabývá nových podob. Aktuální je i otázka, zda nelze uvažovat dokonce i o specifické nové formě tohoto náboženství, naroubované na francouzskou kulturu, totiž o tzv. francouzském buddhismu. V některých aspektech je podoba buddhismu ve Francii značně odlišná od všech ostatních směrů a tendencí v tomto náboženství. Podrobné a systematické zpracování této problematiky je však úkolem dalšího výzkumu.

* Tato studie je součástí projektu „Tibetský buddhismus ve Francii“, který je podporován Fondem rozvoje vysokých škol (č. projektu 664/2003).

Domenico Gnoli,
Bota z profilu, 1966